

Kıbrıs'ın Bütünleştirilmesinde AB'nin Olası Rolü ve Açmazlar

Nasuh USLU*

Özet

AB'nin elinde Kıbrıs'ta bütünleşmeyi ve sorunun çözümünü sağlayabilecek şu araçlar bulunmaktadır: uzlaşmacı tutum takınmayı AB üyeliğinin şartı haline getirme, kendi çatısı altında bütünleşme durumunda güvenlik ve refah sağlama, üyelikle toplumların kimliklerini ve sorunları algılayışlarını dönüştürme ve kurumlarıyla çoklu kimliklerin temsilini ve korunmasını sağlama. AB, Kıbrıslı Rumların tavrını değiştirmek için üyelik aracını kullanmamış, tavrını değiştiren Kıbrıslı Türklere üyelik vermemiş ve Kıbrıs sorununu Türkiye'nin üyeliğini zorlaştırıcı bir faktöre dönüştürmüştür. Türk tarafı, Kıbrıs sorunundaki tutumundan ve çıkarlarından vazgeçmesini sağlayacak derecede AB'nin kendisine üyelikle birlikte önemli ödüller sunacağından, güvenlik ve refahına ciddi katkı sağlayacağından ve kimliğini güvence altına alacağından emin olamamıştır. Kıbrıs sorununun taraflarının kimlik, egemenlik ve güvenlik konularında geleneksel anlayışa sahip olmaları yanında AB de Kıbrıs sorununa yaklaşımında yumuşak güç unsurlarını yeterince devreye sokmamış, taraflar arasında denge ve tarafsızlık gözetmemiş, yeterince iki toplumlu proje üretmemiş, bu tür projelere yeterince destek vermemiş, Türkiye'nin üyeliğini sert güç perspektifiyle ele almış ve Kıbrıslı Türkleri ikincil konumdan kurtarıcı bir tutum sergilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs'ın Bütünleştirilmesi, AB'nin Rolü, Yumuşak Güç, Kimlikleri Dönüştürme, Sorunları Dönüştürme

GİRİŞ

1960 yılında oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısı, adadaki Rumların ve Türklerin, büyük oranda kendi işlerini kendilerinin düzenlemeleri ve ayrı varlıklarını korumaları temelinde bir arada yaşamalarını öngören bir yapıydı. Fakat yapının işlemediğini düşünen Rumların, değişiklik tekliflerini kabul etmeyen Türklere karşı şiddete başvurmaları, sistemin yıkılmasına ve Kıbrıslı Türklerin adanın belli kısımlarına sıkışmış bir şekilde varlıklarını devam ettirmek için kendi yapılarını oluşturmalarına neden olmuştur. 1964-74 arasında Yunan ve Kıbrıslı Rum yöneticiler arasında yaşanan adanın bağımsızlığının Yunanistan'a bağlanması müca-

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

delesi Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Yunan cuntası destekli bir darbeyle zirve noktasına ulaşınca Türkiye, Kıbrıs'ta zaten yıkılmış olan sistemin tamamen Yunanistan'ın kontrolü altına girmesini engellemek için askeri müdahalede bulunmuştur. Sonrasında toplumlar arası görüşmeler bir çözüm üretemeyince Kıbrıslı Türkler, başlangıçtaki gibi Rumlarla tekrar eşit konuma gelebilmek için önce gelecekteki federasyonun kendilerine ait kısımlarını oluşturmuşlar, daha sonra da bağımsız devletlerini ilan etmişlerdir.

Avrupa Birliğini oluşturan Batı Avrupa devletleri, 1964 yılında Kıbrıs'taki sistemin Rumların şiddet olaylarıyla yıkılmasına ve Türklerin sistemden dışlanarak Rumlardan ayrı bir şekilde asgari hayat koşullarında yaşamak zorunda kalmalarına sessiz kalmışlar, fakat 1974 yılında enosis tehlikesi karşısında Türkiye'nin gerçekleştirdiği askeri harekâtı Kıbrıs'ı bölen ve işgal altına sokan bir dış müdahale olarak algılamışlardır. Bu çerçevede 1974 öncesini yok sayan AB'nin gözünde Kıbrıs'ın bütünleştirilmesi ve bir ortaklık devleti haline dönüştürülmesi vazgeçilmez bir gereklilik haline gelmiştir. 1990 yılında Rumların tam üyelik başvurusuyla AB'nin soruna dâhil olması, söz konusu bütünleşmenin AB'nin teşviki, çabaları ve araçlarıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği sorusunu gündeme getirmiştir. Bütünleşme konusunda son derece ısrarcı olan AB'nin klasik güçlerden farklı özellikleriyle ve sahip olduğu farklı araçlarla bütünleşme çerçevesinde sağlayacağı katkılar, sorunun gidişatında köklü değişikliklere neden olabilecekti. AB, üyelik cazibesini ve kimlikleri ve sorunları dönüştürme çerçevesindeki yumuşak güç unsurlarını Kıbrıs sorununu çözmek için kullanabilirdi. Ancak hem geçmişte Kıbrıslı Rumların AB üyeliği konusunda hem de günümüzde Kıbrıs sorununun çözülmesi ve Türkiye'nin üyelik sürecinin ilerletilmesi çerçevesinde AB söz konusu özelliklerinden gereği gibi faydalanmamıştır.

KIBRIS'IN BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ YA DA DAİMİ BÖLÜNME

AB'nin Kıbrıs'ın bütünleştirilmesinde oynayabileceği rol incelenmeye başlanmadan önce bir seçenek olarak Kıbrıs'ın bölünmüş olarak kalma olasılığı da ele alınmalıdır. AB de dâhil olmak üzere uluslararası aktörler adada bulunan iki toplumun bir araya getirilerek Kıbrıs'ın bütünleştirilmesinin Kıbrıs sorununu çözmek için en iyi yolu olduğunu varsaymaktadırlar. Ancak uluslararası eğilimler ve uluslararası politikanın gerçeklikleri tam zıddı olan seçeneğin daha uygun olabileceğine işaret etmektedir. İçinde buldukları şartlar ve sahip oldukları özellikler tamamen birbirinden farklı olan iki ayrı etnik grubu bir araya getirmek, seçenekler arasında belki en zor olanıdır. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrasında birçok ülkede (Balkanlar, Doğu Timor ve Çekoslovakya) gözlemlendiği gibi,¹ etnik gruplar, aralarındaki ortaklık iyi gitse bile genelde kendi ayrı devletlerini oluşturabilmek için ortaklık devletini sona erdirmeyi tercih etmektedirler.

Birlik devletinin (ya da federasyonun) ortaya çıkabilmesi ve ayakta kalabilmesi için onu oluşturan ortakların birlik devleti kurmada gerçekten istekli olma-

¹ Clement Dodd, 'Report of the House of Commons Foreign Affairs Committee on Cyprus: A Review', *The Round Table*, Cilt 95, No. 383, Ocak 2006, s. 77.

ları ve birlik devletine gerçek anlamda destek vermeleri gerekir.² Başka bir deyişle farklı etnik grupların birlik devleti ya da federasyonu, gönüllü olarak oluşturulan bir yapıdır ve varlığı, yapının içinde yer alan tarafların samimiyetine bağlıdır. Taraflar, birbirlerinin yönetimdeki varlıklarını ve hükümet işlevlerindeki rollerini kabullenme anlamında birbirlerine karşı iyi niyet taşıyorlarsa federasyonun ortaya çıkması ve uzun vadede ayakta kalması mümkün olmayacaktır.³

Çok etnik gruplu devletler, devleti oluşturan grupların istemesiyle ve tercih etmesiyle kolayca birden fazla devletin oluşturulması çerçevesinde parçalanabilirler, fakat parçalanmadan sonra tarafların bir araya gelerek ve bütünleşerek tekrar tek bir devlet oluşturmaları, çok arzu etmeleri durumunda bile kolayca gerçekleştirilebilecek bir şey değildir. Taraflar, normal şartlarda elde ettikleri egemenliği, kendi kendilerini yönetme haklarını ve uluslararası alanda bir gerçeklik haline dönmüş tek başlarına temsil durumlarını bırakmak istemeyeceklerdir. Şartların zorlamasıyla ve dış baskıyla yeniden bütünleşme yönünde istekli gözükebilirler, fakat iş gerçek anlamda ayrı varlıklarından vazgeçip ortaklık devleti oluşturmaya geldiğinde karar vermede zorlanacaklardır.

Uluslararası toplumun ileri derecede destek sağladığı ve hatta baskı oluşturduğu durumlarda bile etnik grupların ayrılıktan sonra bütünleşmeleri ve terk ettikleri topraklarına geri dönmeleri oldukça zordur ve pratikte pek mümkün olmamaktadır. Özel durumlarda Avrupa Birliğine üye olma havucunun eski ortakların yeniden bütünleşmeyi seçmelerinde kolaylaştırıcı bir faktör hizmeti göreceği düşünülebilir. Ancak geçmişte görülen örnekler, AB'ye katılmanın, ortaklık devletini ya da federasyonu güçlendirmede tersine etnik temelli sorunların AB'ye taşınmaması çerçevesinde eski ortakları ayrı varlıklar olarak AB'ye katılmaya teşvik ettiğini göstermiştir. Eski Çekoslovakya ve Yugoslavya devletlerini oluşturan birimler, büyük Avrupa devletlerinin rızası ve desteğiyle AB'ye katılmadan önce ortak devletlerinden ayrılıp kendi devletlerini kurmuşlardır.⁴

Devleti oluşturan ortakların şiddet olayları sonucunda birbirlerinden ayrıldıkları Kıbrıs'ta durum daha da çetrefillidir. Kıbrıs'taki iki toplum, her zaman birbirlerinden tamamen farklı özelliklere ve kimlik unsurlarına sahip olmuşlar ve birbirlerinden ayrı ve kopuk yaşamışlardır. Yine bu toplumlar, tarih boyunca anavatanlarda (Türkiye ve Yunanistan'da) yaşayan kendi etnik gruplarından insanlarla bağlantılarını koruyarak kendi ayrı kimliklerine kuvvetle sarılmışlar ve kendilerini anavatanın parçası olarak görmüşlerdir. Aynı yönetimler altında yaşadıkları dönemlerde (Osmanlı Devleti, İngiliz sömürge yönetimi ve Kıbrıs Cumhuriyeti) bile bir kültürün diğeri içinde asimile olması ya da kültürlerin bir potada eriyerek ortak bir kültürün yaratılması söz konusu olmamıştır. Kıbrıslı toplumlar, eski anavatanları olan Avrupalı ülkelerin etkisi dışında kalarak, hatta onlarla mü-

² Andrew Mango, 'Cyprus and the European Union: The Relevant Factors', http://www.mfa.gov.tr/_cyprus-and-the-european-union_-the-relevant-factors_-paper-presented-by-andrew-mango-at-the-conference-on-new-horizons-of.en.mfa, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007). 24-25 Mart 2000'de Dış Politika Enstitüsü tarafından düzenlenen konferansta sunulan tebliğ.

³ *Ibid.*

⁴ David Milne, 'One State or Two? Political Realism on the Cyprus Question', *The Roundtable*, Cilt 92, Ocak 2003, s. 4.

cadele ederek birleşik bir Amerika yaratan Kuzey Amerikalı etnik grupların tecrübesini yaşayamamışlardır. Türkiye ve Yunanistan'ın muhalefetine rağmen Türk ve Yunan milliyetçiliğinin dışlanarak ortak vatandaşlığın ve kimliğin oluşturulması düşünülemezdi. Farklı ve farklılaşan çıkarları bulunan yerel, bölgesel, Avrupalı ve uluslararası aktörler⁵ de Kıbrıs'ta ortak bir devletin, vatandaşlığın ve kültürün ortaya çıkışına pek katkı sağlayamazlardı.

Mevcut şartlarda Kıbrıs'ta yeniden bütünleşmenin pek kolay gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmaktadır, ayrıca bütünleşmenin sorunu daimi olarak çözeceğine dair de bir garanti bulunmamaktadır. Aktörlere getireceği değişik faydalar da dikkate alındığında statükonun devamının ya da iki toplumun birbirinden ayrılmasının daha uygun bir çözüm olabileceği belli çevrelerce ileri sürülebilmektedir. İki ayrı devlet çözümünün uygulanması halinde Türkiye açısından, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıma sorunu ve dolayısıyla AB üyeliği önündeki en büyük engel ortadan kalkacaktır. Avrupalı güçler, Türkiye'yi bu konuda ikna etme ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs yüzünden birbirleriyle çatışmalarını engelleme yükünden kurtulacaklardır. Yunanistan, enerjisini Kıbrıs yüzünden Türkiye ile yaşadığı sorunlara harcamak yerine daha olumlu alanlara aktarma fırsatı bulacaktır. Kıbrıslı Türkler, göçlerle ve mülk alımlarıyla Rumların hâkimiyeti altına girmekten kurtulup uluslararası alanda varlıklarını sürdürme konusunda uluslararası hukuk güvencelerine kavuşacaklar ve kendi çıkarları çerçevesinde uluslararası aktörlerle bağımsız ilişki kurabileceklerdir. Kıbrıslı Rumlar da kendileri açısından ciddi iç ve dış sorunlara neden olabilecek olan büyük bir azınlığı topraklarında barındırmaktan ve Kıbrıs Türk ekonomisini geliştirme yükünü üslenmekten kurtulacaklardır. Bu şekilde taraflar, egemen devletler şeklinde ayrı varlıklarını devam ettirmeyi garanti altına aldıktan sonra ağır yüklerden kurtulmuş olarak konfederal bir devlet kurmayı, ortak çıkarlar temelinde işbirliği yapmayı ve ortak amaçlara ulaşmak için birlikte hareket etmeyi seçebileceklerdir.⁶

KIBRIS'IN BÜTÜNLEŞTİRİLMESİNDE AB'NİN ÜYELİK ARACININ ROLÜ

AB'nin devletleri içyapılarında belli reformlar ve düzenlemeler yapmaya zorlama ve dış politikalarında belli sorunları çözmeye teşvik etme bakımından elinde bulunan temel havuç üyeliktir. AB, üyelik görüşmelerinde muhatap devletin kendisinin o güne kadar oluşturduğu kuralları, normları ve değerleri kabul etmesinde ve komşularıyla sınır sorunlarını çözmesinde ısrarcı olmaktadır. Üye olacak devletten beklenen şey, AB'yle bütünleşirken politikalarını değiştirmesi ve sorun yaşadığı ülkelerle ilişkilerinde uzlaşmacı bir tavır takınmasıdır.⁷ Üyelik yoluna baş koymuş olan devletin, AB'nin genel eğilimine paralel olarak üyeliğe egemenliğinden daha fazla öncelik vereceği ve güvenliğini de AB'yle bütünleşmeye dayandı-

⁵ Jerry Sommer, *Security in Cyprus: Threat Perceptions, Possible Compromises and the Role of the EU*, (Bonn: Bonn International Center for Conversion, 2005), www.bicc.de/publications/paper44/paper44.pdf f, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007), s. 90.

⁶ Dodd, 'Report of the House of Commons...', s. 76-77.

⁷ Thomas Diez et al., *The European Union and Border Conflicts: the Impact of Integration and Association*, (EUBorderConf), *Final Report* (2003-2005), Project No. HPSE-CT-2002-00106, Contract No. SERD-2002-00144, Eylül 2006, www.euborderconf.bham.ac.uk, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007), s. 10.

racağı varsayılmaktadır.⁸ Bu derece AB'yi önemseyen bir ülkenin, üyelik yolunda daha ikincil nitelikteki politika değişikliklerini ve başka ülkelerle sorunlarının çözümünde tavizler vermeyi kabul edeceği açıktır. Diğer taraftan üye adayı, AB'yi kendisi açısından kaçınılmaz bir proje görme yerine, AB'ye katılarak daha çok düşmanlarına ve rakiplerine karşı etkili bir araca sahip olmayı ve başka devletlerle çatışmalarında AB'nin desteğini elde etmeyi düşünüyorsa AB'nin yumuşak gücünü oluşturan kimlik dönüşümü bu ülke açısından gerçekleşmeyecek,⁹ dolayısıyla üyelik havucu bu ülke bakımından işlevsel olmayacaktır.

AB'nin üyelik havucunun Kıbrıs sorununda adadaki iki toplumun ve Türkiye'nin daha uzlaşmacı davranmasına neden olacağı öngörülmüştü. Buna göre, taraflar, katılım süreci çerçevesinde AB'nin normlarını ve uluslararası sorunlar karşısındaki tutumunu benimseyecekler ve aralarındaki sorunu çözmek için daha yapıcı ve uzlaşmacı davranacaklardı.¹⁰ AB'nin çekici gücüne dayanamayan Kıbrıslı toplumlar ve Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümünün üyelikleri için vazgeçilmez şart olduğu kendilerine hissettirildiğinde ona göre tutum takınacaklar, böylece AB katılım süreci, Kıbrıs sorununun çözümünde bir katalizör vazifesi görecek ve Birleşmiş Milletlerin çözüm yolundaki çabalarına destekçi olacaktır.¹¹

AB'nin söz konusu yönünün Kıbrıs sorununda başarı getirebilmesi için AB yetkililerinin, daha en baştan taraflara sorunun çözümünün katılım süreci bakımından kaçınılmaz bir faktör olduğunu açık bir şekilde iletmeleri gerekiyordu. Bu çerçevede daha önce gündeme gelen Kıbrıslı Rumların AB'ye üyelik süreci, AB'nin Kıbrıs sorununun çözümüne yardımcı olması bakımından önemli bir şanstı. AB, üyelik konusunda oldukça istekli olan Rumların politikalarını siyasi ve ekonomik motivasyonlarla etkileme potansiyeline sahipti. AB yetkilileri, üyeliği gündeme getirerek Rumların Kıbrıs sorununun çözümü için ellerinden geleni yapmaları gerektiği konusunda ısrar edebilirler¹² ve gerekli iradeyi ve işbirliğini göstermemeleri durumunda katılım sürecini askıya alarak Rum tarafı üzerinde baskı oluşturabilirlerdi. Fakat AB, potansiyelini kullanarak Kıbrıs sorunu konusunda Birleşmiş Milletlerin arabuluculuk çabalarına yardımcı olmayı öngören bir strateji geliştirmede, Rumların AB üyeliğiyle ilgili olarak herhangi bir koşul belirlemedi ve Kıbrıs'ın üyelik sürecinin tamamlanmasından önce Kıbrıs'ın bütünleşmesini sağlama yolunda üyelik kozunu kullanmayı tercih etmedi.

AB, Aralık 1999'daki Helsinki zirvesinde Kıbrıs'ın üyeliği konusunda karar verirken Kıbrıs sorununun çözümünü bir ön şart olarak görmeyeceği açıklamasını yaparak sorunun her iki tarafı üzerinde baskı uygulamasını sağlayacak ve teşvikçi

⁸ Tank Oğuzlu, 'Prenial Conflict or Everlasting Peace: The European Union's Involvement in Cyprus', http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume7/June-August2002/Perception_TarikOguzlu.pdf, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007), s. 3.

⁹ *Ibid.*, s. 4.

¹⁰ *The Role of the EU in Turkish-Greek Relations*, Ankara Paper No. 10, (Londra: Frank Cass., 2004), s. 50.

¹¹ George Christou, 'The European Union and Cyprus: the Power of Attraction as a Solution to the Cyprus Issue', *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No. 2, 2002, www.ecmi.de/jemie/download/Focus2_2002_christou.pdf (erişim tarihi: 12 Şubat 2007), s. 5-6.

¹² Christou, 'The European Union and Cyprus...', s. 19.

olacak önemli bir aracı yitirmiş oldu.¹³ Sorunun tarafları arasında dengesizlik ve asimetriye neden olarak uzlaşma olasılıklarını zayıflattı, Rumlar açısından daha uzlaşıcı tavır takınmalarını sağlayacak her tür baskıyı ve motivasyonu ortadan kaldırdı¹⁴ ve onları hareketlerinde serbest bıraktı.¹⁵ Bundan sonra Rumlar, üyeliklerinin her şart altında gerçekleşeceği garantisini aldıkları için Kıbrıs sorununun adilane bir şekilde çözümlenmesi yolunda çaba gösterme ve Türklerle görüşmeler gerçekleştirme ihtiyacı hissetmeyeceklerdi. Artık Rumların, her iki toplumun eşit haklara sahip olacağı bir yapı oluşturmak için uluslararası toplum tarafından tanınan egemenliklerini Türklerle paylaşmaları için de herhangi bir nedenleri bulunmuyordu. Kıbrıs sorununun çözümü AB üyeliklerinin ön koşulu olmadığına göre Rumların 2004'te Annan planını kabul etmeleri de gerekmiyordu.¹⁶

AB'nin Kıbrıs'ın bütünleşmesini Kıbrıslı Rumların katılımının bir önkoşulu yapmamasının, Yunanistan'ın Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyesi olmasını sağlayacak olan genişleme sürecini veto etme tehdidiyle alakası olabilir.¹⁷ Bu genişlemenin Kıbrıs sorununun çözümünden daha önemli olduğunu düşünen AB liderlerinin, Yunan tehditlerine ve baskılarına boyun eğmiş olmaları olasıdır. Yunanistan'ın daha önce Türkiye ile AB arasında gümrük birliğini bir süre engellemiş olması da burada ilgili bir faktör olarak düşünülebilir. Diğer taraftan Rumların üyelik süreci devam ettirilirken Kıbrıslı Türklerin bu sürece dâhil olacakları beklentisi ve tahmini de AB liderlerinin çözüm şartını devre dışı bırakmalarında etkili olmuş olabilir.¹⁸ Ancak AB gibi güçlü bir örgütün, istemesi durumunda kritik derecede önemli bir konuda üyelerinden birinin baskı taktiklerini aşabileceğini de dikkate almak gerekir.

Rum kesimi söz konusu olduğunda çözüm ve çözüme katkı şartlarını devre dışı bırakan AB, Türkiye'nin üyelik sürecinde baştan beri Kıbrıs sorununu bir faktör olarak gündemde tutarak farklı bir tavır sergilemiştir. Sorunda temel arabulucu olan BM, çözüm sürecinde Türk tarafının da meşru kaygılarını dikkate alırken ve tarafların memnun edilmesini çözümün bir şartı olarak algılamak AB, dikkatini daha çok kendisine üye olmak isteyen Türkiye'yi Kıbrıslı Türkleri daha uzlaşmacı olmaya teşvik etme konusunda ikna etmeye ve baskı altında tutmaya yöneltmiştir.¹⁹ 1999'daki Helsinki zirvesinden sonra AB'nin üyelik havucunun, Yunanistan'la anlaşmazlıkları gibi konularda Türkiye'nin dış politika davranışlarında belli derecede değişikliğe neden olduğu söylenebilir.²⁰ 2004 Kıbrıs referan-

¹³ Ziya Öniş, 'Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era', *Turkish Studies*, Cilt 4, No. 1, 2003, <http://home.ku.edu.tr/~zoniis/post.pdf>, (erişim tarihi: 14 Şubat 2007), s. 18.

¹⁴ Milne, 'One State of Two?...', s. 5.

¹⁵ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 49.

¹⁶ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 53.

¹⁷ *Ibid.*, s. 5, 52.

¹⁸ Freerk J. Boedelje et. al., *A Work Along the Line of Recollection: Geopolitics of the Green Line in Cyprus*, Final Case Study for Cyprus, Nijmegen Centre for Border Research, Radboud University, Nijmegen, the Netherlands, www.exlinea.org/pub/Cyprus_Final_report2_small.pdf, (erişim tarihi: 14 Şubat 2007), s. 19.

¹⁹ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 54.

²⁰ Ayşe Betül Çelik ve Bahar Rumelili, 'Necessary but not Sufficient: the Role of the EU in Resolving Turkey's Kurdish Question and the Greek-Turkish Conflicts', *European Foreign Affairs Review*, Cilt 11, 2006, s. 221.

dumlarında Türkiye'nin takındığı pro-aktif çözüm yanlısı tutum, büyük oranda onun AB perspektifinin ve AB üyelik arzusunun etkisi altında ortaya çıkmıştır. AB'yle bağlantılı çözüm için bastırıldığı dönemde Kıbrıs Türk kesiminde liderlik kadrosunun değişmesi ve çözüme ayak direten geleneksel liderlerin yerine AB'ce daha fazla tercih edilen liderlerin geçmesi, AB'nin cazibe gücünün doğrudan bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.²¹

AB, Türkiye'yle ilişkilerinde baştan itibaren Kıbrıs sorununu ilgili bir faktör olarak gündemde tutarken son dönemlerde sorunu Türkiye'nin katılım sürecini aksatacak derecede vazgeçilmez bir unsur haline dönüştürmüştür. Yeni süreçte sorunun çözümü biraz daha arka planda kalırken Türkiye'nin Rumlarca temsil edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'yle normal ilişkiye girmesi ve bu cumhuriyeti tanıması, katılım sürecinin devamının şartları olarak ortaya konmaktadır. Türkiye ise Ek Protokolü imzaladığı sırada bunun tanıma anlamına gelmeyeceğini belirterek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımanın görüşmelerin yürütülmesi bakımından bir şart olamayacağını belirtmiştir. Rum kesiminin üyeliğinde çözüm şartının aranmamasına zıtlık oluşturacak şekilde Türkiye'den çözüm olmadan Kıbrıs Rum yönetimini tanıması istenmektedir ki, bu, Türkiye'nin üyeliğinin önüne kesin bir engel konulması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin Rum yönetimini tanıması halinde ise üyelik sorunun çözümüne bağlanması beklenebilecek olan normal durumdur.

AB, Kıbrıs sorunu sayesinde Türkiye'yi üye olarak kabul etmekten kurtulmayı hesap ettiği izlenimi vermektedir. Bu olgu bir kenarda tutulacak olursa AB'nin sergilediği davranış tarzının temelindeki mantık, Türkiye'nin AB üyeliğine hayati derecede ihtiyaç duymasından dolayı Kıbrıs sorununda kendisinden beklenen adımları atacağıdır. AB üyeliği Türkiye açısından o kadar değerlidir ve AB'ye katılımın getireceği faydalar Türkiye'nin Kıbrıs'taki varlığının o kadar ötesine geçmektedir ki, Türk yetkililer, AB üyeliği konusunda kendilerine ciddi garantiler verildiğinde Kıbrıs'ta görüşmeler sonucunda federal çizgide ortaya çıkacak bir çözümü kabul edeceklerdir.²² Ancak Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz verebilmesi için üyeliğinin gerçekleşmesi ve üyelikle çok ciddi somut faydalar elde etmesi gerekmektedir. Türkiye, AB üyeliğiyle Batının gerçek anlamda bir parçası haline gelerek geleneksel hedefine ulaşacaktır. Ancak bu durumda bile Kıbrıs sorununu içselleştirmiş olan Türk halkına ve geleneksel elit çevrelere Kıbrıs'ta taviz vermeyi anlatmak pek kolay olmayacaktır.

AB'NİN KIBRIS'I BÜTÜNLEŞTİRMEK İÇİN TÜRK TARAFINA ÖDÜLLER SUNMASI

AB'nin üyelik çerçevesinde Kıbrıslı toplumlara sağlayacağı faydaların, özellikle ekonomik nitelikli olanların, toplumların bir araya gelmesini temin ederek Kıbrıs'ı yeniden bütünleştireceği ve özellikle Türk tarafının dışlanmışlığını sona erdirerek onları Kıbrıs yönetiminin parçası haline getireceği düşünülmektedir. Buna göre, ekonomik bütünleşme Kıbrıslı toplumların karşılıklı çıkarlar çerçevesinde işbirliği içerisine girmelerini sağlayacak ve toplumlar arasında geçmişten devralınan si-

²¹ Diez et al., *The European Union and...*, s. 69.

²² Christou, 'The European Union and Cyprus...', s. 14.

yasi engelleri ortadan kaldıracaktır. Bu çerçevede AB çatısı altında gevşek federe devlet şeklinde gerçekleşecek yeniden bütünleşme, iki toplumlu Kıbrıs'ı bir arada tutacak yapılar, garantiler ve güdüler sağlayacaktır.²³

Adanın AB çatısı altında birleşmesiyle elde edileceği düşünülen ekonomik refahın, Kıbrıslı toplumlar, özellikle de ekonomik açıdan daha geri durumda bulunan Türk toplumu açısından belli bir cazibesinin olduğu açıktır.²⁴ AB çatısı altına girmekle elde edeceği güvenlik yanında maddi ve ekonomik faydalar, Türk toplumu açısından birleşik Kıbrıs'ın parçası olmayı isteme bakımından temel motivasyonu oluşturmaktadır.²⁵ Daha önce Rumlarla bir araya gelmede ayak direten Kıbrıslı Türk liderlerin ve özellikle halkın, ekonomik güdüler çerçevesinde tavırlarını değiştirecekleri²⁶ ve belki de Türkiye'ye rağmen Rumlarla bir araya gelmeyi seçecekleri öngörülmektedir. On yıllardır devam eden siyasi izolasyon dışında ambargoların getirdiği ekonomik sıkıntıların, Türk toplumunda sabır sınırlarını zorladığı ve artık Türkleri iki ayrı devlet çözümünü beklemekten vazgeçireceği, bu düşüncenin temelinde yatan mantıktır.

Ancak bu ekonomik güdülerin Türk toplumu açısından işe yarayabilmesi için AB'nin bu toplum aleyhine bir önyargıya sahip olmadığını ve onun refahını önemseydiğini göstermesi gerekmektedir. AB, Kıbrıs sorununa yaklaşımında ve Kıbrıs toplumlarıyla ilişkilerinde Rum tarafını koruduğu ve Türk tarafının çıkarlarını ikinci planda tuttuğu izlenimi verirse yıllardır ekonomik zorluklara dayanmayı başarmış olan Türk toplumunun, ciddi tavizler verip AB üyeliğini seçmesi çok zordur.²⁷ AB, Rum kesiminin üyeliği çerçevesinde Türk toplumunun sürece dâhil edilmesini başaramadığı gibi, 2004'teki Kıbrıs referandumlarında bütünleşmeyi seçen Türkler yerine bütünleşmeyi reddeden Rumları üyelikle ödüllendirmiş ve sonrasında da Türk toplumuna verdiği durumlarını iyileştirme sözlerini tutmamıştır. AB'nin Rumların iyileştirmelere itiraz etmelerinin etkisinde kalarak etkili girişimler gerçekleştirememesi karşısında Kıbrıs Türk toplumu liderliğinin, AB boyutu olan bir çözümü kabullenmesi ve böyle bir çözümün uygulanacağına güvenmesi oldukça zordur.

AB Dışişleri Bakanları Konseyi, 26 Nisan 2004'te Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonuna bir son verme ve bu toplumun ekonomik kalkınmasını teşvik ederek Kıbrıs'ın yeniden bütünleşmesini sağlama konusunda kararlılığını ilan etmişti.²⁸ Somut adım olarak Avrupa Birliği Komisyonu 2004 yılı içinde Kıbrıslı Türklere finansal yardım sağlanmasını öngören bir düzenleme yapılmasını önerdi.²⁹ Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumunun iyileştirilmesi için mali destek sağlanması öngören Mali Yardım Tüzüğü AB tarafından 27 Şubat 2006'da kabul edildi. Ağustos 2009 tarihi itibarıyla 259 milyon avroluk yardımın yüzde 15'i, yani 38,5 milyon

²³ Milne, 'One State of Two?...', s. 3-4.

²⁴ Thomas Diez, 'Why the EU Can Nonetheless be Good for Cyprus', *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, No. 2, 2002, www.ecmi.de/jemie/download/Focus2-2002_Diez.pdf, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007), s. 4.

²⁵ Öniş, 'Domestic Politics...', s. 20.

²⁶ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 52.

²⁷ Christou, 'The European Union and Cyprus...', s. 11.

²⁸ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 58.

²⁹ *Ibid.*, s. 60.

avrosunun serbest bırakıldığı belirtilmekteydi. Avrupa Komisyonunun verdiği bilgiye göre ise 130 milyon avroluk en büyük kısmı altyapı yatırımlarına ayrılan paketten gerçekleştirilen ihalelerin toplamı 84,5 milyon avroya ulaşmıştı. 23,3 milyon avrosu KKTC'deki AB ofisinin ve projelerin giderleri için ayrılan toplam 259 milyon avroluk paketten kalan 235,7 milyon avronun 2009 yılı sonuna kadar KKTC'nin sosyal ve ekonomik açıdan kalkındırılması amacıyla su dağıtım, kanalizasyon, ulaşım, telekomünikasyon, çevrenin korunması ve eğitim projeleri için açılacak ihalelere dağıtılması gerekiyordu.³⁰ Bu şekilde Aralık 2009'da mali yardımın geri kalanının Avrupa Komisyonu tarafından projelendirme usulüyle beş sene öteleme ile hayata geçirilmesi, Kıbrıs'taki çözüm ve Kıbrıslı Türklere yardım konusunda AB'nin içerideki Rum faktörü nedeniyle nasıl zorda kaldığını ortaya koymuştur.

Avrupa Komisyonunun ikinci önerisi, Kuzey Kıbrıs menşeli ürünler için tercihli ticaret rejimi oluşturarak Kuzey Kıbrıs'tan AB'ye doğrudan ticaret yapılmasını kolaylaştırmaktı. Ancak Rumlar böyle bir düzenlemeye şiddetle karşı çıktılar.³¹ AB'nin bu çerçevede atabileceği önemli adımlardan bir tanesi, Türk tarafından Rum kesimine ticari malların geçmesini sağlamaktı. Bunun için Kuzey Kıbrıs Türk Ticaret Odasının sınırdan geçecek mallar için sertifika verme yetkisinin AB tarafından tanınması gerekiyordu; bunun anlamı, Kuzey Kıbrıs Türk Ticaret Odasının AB tarafından tanınması ve yetkilendirilmesi ve AB ile KKTC arasındaki bağlantının resmileştirilmesiydi.³² 15 Şubat 2005'te Avrupa Bakanlar Konseyi, kişilerin Yeşil Hattan geçiş şartlarını yumuşatan ve belli tarım ürünlerinin ticaretini kolaylaştıran yeni bir düzenleme benimsedi.³³ Ardından Kıbrıslı Türk ve Rum tarafının temsilcileri, Haziran 2005'te Brüksel'de ilk defa AB şemsiyesi altında Doğrudan Ticaret Düzenlemesi konusunda resmi olmayan gizli görüşmeler gerçekleştirdiler. Görüşmelerde herhangi bir anlaşma sağlanamasa da tarafların doğrudan bir araya gelmeleri kendi başına önemli bir gelişmeydi.³⁴

Kıbrıslı Türklere, benimsenen ticaret düzenlemesinden memnun değillerdir, çünkü düzenleme sadece kuzey Kıbrıs'ta üretilen malların geçişini öngörmektedir. Ticaret Odasının beklediği, tamamen serbest ticaretti. Malların serbest hareketiyle ilgili olarak hâlâ birçok engel bulunmaktadır. Türkiye'den ya da başka ülkelerden Kuzey Kıbrıs'a ithal edilen malların Yeşil Hattan geçmesine izin verilmemektedir.³⁵ Yeşil Hat Tüzüğü çerçevesinde hammaddesi yurt dışından gelen mallar Kuzey Kıbrıs'ta işleme tabi tutulması ve yeterli katkı sağlanarak yeni bir ürüne dönüştürülmesi halinde Güneye ihraç edilebilmektedir.³⁶ Fiiliyattaki bu durumun, ticaretin önündeki engel ve ambargoları meşru kılmadığı ve Rumların AB üyeliği ile yaşanan çarpık durumun AB'yi yasal düzenleme ve uygulama alanlarında tutarsızlığa ve farklı yollara ittiği ortadadır. Sonuç olarak Rumların şiddetli muhalefetinden dolayı AB, Kıbrıslı Türklere yönelik olarak ciddi bir yardım

³⁰ <http://www.tumgazeteler.com/?a=5290060> (erişim tarihi: 8 Nisan 2010.)

³¹ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 61.

³² Diez et al., *The European Union and...*, s. 65.

³³ Boedelje et. al., *A Work Along...*, s. 26-27.

³⁴ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 7, 65.

³⁵ *Ibid.*, s. 60, 62.

³⁶ <http://www.ktto.net/turkce/yesilhat1.html> (erişim tarihi: 8 Nisan 2010).

ya da ticaret düzenlemesi benimseyememiş ve Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu sona erdirmeye konusundaki niyetini uygulamaya koyamamıştır.

AB'nin Kıbrıslı Türklere sağlayacağı ekonomik ve maddi imkânlardan daha önemli olanı, onlara ne kadar güvenlik duygusu verebileceğidir. Söz konusu güvenlik, Kıbrıslı Türklerin askeri açıdan saldırıdan kendilerini korumaları ve varlıklarını devam ettirmeleri yanında kimliklerini korumalarını ve Rumların her açıdan hâkimiyeti altına girmemelerini ifade etmektedir.

Kıbrıslı Türkler, toplumsal güvenlik ya da kimliklerini koruma bakımından kendilerini hiç rahat hissedememişlerdir. 1960 yılında dış güçlerin yardımıyla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, onların varlıklarını koruma bakımından en sağlam mekanizma olarak ortaya çıkmıştı. Ancak kısa süre sonra kendilerine karşı her alanda gerçekleştirilen ayrımcılık ve dışlama, Kıbrıslı Türklerin varlıklarını yitirmeleri ve tüm Kıbrıs adasının Helenleştirilmesi tehlikesini ortaya çıkardı.³⁷ 1963–64 tecrübesi çerçevesinde Kıbrıslı Türklerin AB çatısı altında bütünleştirilecek bir Kıbrıs'ta bu tür tehlikelere kendilerini açık hissedecekleri söylenebilir. Kıbrıslı Türklerin güvenlik ihtiyaçları karşısında AB'nin vaat ettikleri pek iç açıcı gözükmemektedir. AB'nin Kıbrıslı Türklere sunduğu, kendi yapısı içerisinde çıkarlarını korumada ulusal azınlıklara sağlanan bazı imkânlardır. AB, genelde devlet içi çatışmalara ve anlaşmazlıklara pek karışmamakta ve devletle azınlıkların kendi aralarında uzlaşmalarını beklemektedir. Batı Trakya'daki Türk azınlığın durumu karşısında AB'nin sessiz kalması, Türk tarafı açısından bu konuda önemli bir örnek oluşturmaktadır.³⁸

Türkiye AB üyesi değilken Kıbrıslı Türklerin Rumlarla birlikte birleşik Kıbrıs'ın parçası olarak AB'ye dâhil olmaları, onları AB'nin yetersiz azınlık düzenlemeleri ve normları çerçevesinde çoğunluğun insafına bırakılmış zayıf ve korumasız bir topluluk durumuna düşürecektir ki,³⁹ sonunda topluluk ve millet olma duygusunun, yani ulusal ve etnik kimliğin kaybedilmesi olasılığı söz konusudur. AB üyeliği çerçevesinde zengin Rumların kuzeye geçerek Türk mülklerini satın almaları ve Kıbrıslı Türklerin de ekonomik durumlarını düzeltmek için AB ülkelerine göç etmeleriyle kuzey kesiminin tamamen Rum hâkimiyetine girmesi ve Türk varlığının ortadan kaldırılması, Kıbrıslı Türkler açısından pek uzak bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Bu bağlamda Rumların girişimiyle Avrupa Adalet Divanının olur verdiği Kıbrıs Türk toplumuna karşı uygulanan ambargo, Türkler bakımından varlıklarına son verilmek istenmesinin bir sembolünü oluşturmaktadır.⁴⁰

Sonuç olarak Kıbrıslı Türklerin güvenlik korkularının AB'nin vaat ettiği (ama bir türlü gerçekleştiremediği) ekonomik faydaları ve motivasyonları aştığı görülmektedir. Bu bakımdan örneğin Kıbrıslı Türklerin Türkiye'nin adadaki askeri varlığından çözüm çerçevesinde vazgeçmeleri pek kolay olmayacaktır. 1974'ten beri Kıbrıslı Türklerin kendi yönetimlerini kurmaları ve güvenlik içinde yaşamaları Türk

³⁷ Diez, 'Why the EU Can Nonetheless...', s. 4-5.

³⁸ Christou, 'The European Union and Cyprus...', s. 12.

³⁹ *Ibid.*, s. 11.

⁴⁰ Harry Anastasiou, 'Communication Across Conflict Lines: the Case of Ethnically Divided Cyprus', *Journal of Peace Research*, Cilt 39, No. 5, Eylül 2002, s. 586.

askerlerinin varlığı sayesinde mümkün olmuştur. Bundan sonra Türk askerlerinin çekilip yerine AB'nin güvenliği sağlanması hemen gerçekleşebilecek bir şey değildir. AB'nin ortak ordusu bulunmamaktadır ve Kıbrıslı Rumların üyeliğinden dolayı sorunda tarafsız olan bir aktör değildir.⁴¹ Batılı güçler, özellikle Müslümanların mağdur olduğu birçok uluslararası krizde pek de iyi sınav vermemişlerdir. Hangi örgüte ait olursa olsun uluslararası bir güce tamamen güvenmek mümkün değildir. Diğer taraftan Kıbrıslı Türk liderler, Türkiye'nin herhangi bir kriz durumunda yardımlarına gelmesi konusunda hiçbir endişe taşımamaktadırlar. Kıbrıs Türk halkının önemli bir kesimi, AB üyeliği beklentisinin olduğu dönemde Kıbrıs topluluklarıyla birlikte AB devletlerinin askeri güçlerinden oluşacak bir gücün güvenliği sağlanmasına olumlu bakabilmiştir, ama onlar da bu sistemin başarısız olması olasılığı karşısında Türkiye'nin garantörlük hakkından yararlanmak istemektedirler.⁴²

AB'nin Kıbrıs sorununa katkıda bulunmasının yollarından biri de sorunun vazgeçilmez taraflarından biri olan Türkiye'ye belli motivasyonlar ve imkânlar sağlamasıdır. Eğer AB, cazibe gücüyle Türk yetkililerin Kıbrıs konusundaki tutumlarını değiştirmek ve daha yapıcı hale getirmek istiyorsa Türkiye'ye belli teşvik edici ödüller sunmak durumundadır. Türk politika yapıcıları, AB üyeliğini en önemli stratejik hedef olarak gördükleri için, Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi beklenen dönemde Yunanistan'la ilişkileri iyileştirerek ve Rumların üyeliğinin gerçekleşeceği dönemde Kıbrıs Türk toplumuna Annan planını kabul etmeleri telkininde bulunarak AB kaynaklı teşviklere olumlu tepki vereceklerini göstermişlerdir.

Ancak AB'nin, Türkiye'ye karşı çekicilik gücünden gerçek anlamda yararlandığı, üyelik kozunu devreye sokarak onu Kıbrıs sorununun çözümünde daha yapıcı tavra yönlendirdiği⁴³ ve Türkiye'ye başka teşvikler ve motivasyonlar sağladığı söylenemez. Türk yetkililer de AB'nin mesajları ve eğilimleri karşısında AB'nin sağlamayı düşündüğü teşviklerin, kendilerinin Kıbrıs'la ilgili tarihsel çıkarlarından daha önemli ve daha fayda getirici olduğu sonucuna ulaşmamışlardır. AB'nin verdiği izlenim, ödüllerden çok tehditlerle Türkiye'nin Kıbrıs tutumunu değiştirmeye çalıştığıdır. AB çevreleri, Türk yetkililerin AB'ye üye olamama, dolayısıyla uluslararası alanda yalnız kalma ve Batıdan dışlanma korkusuyla Kıbrıs'ta adımlar atmasını bekler görünmektedirler.⁴⁴

Tarihsel çerçevede değerlendirildiğinde Türkiye'nin AB üyelik başvurusu ve başvurudan sonraki süreç sürekli sancılı olmuştur. Türkiye, diğer devletlere uygulanmayan engelleyici şartlarla karşı karşıya bırakılmış, başvurusu defalarca reddedilmiş ya da sürüncemede bırakılmış, kendisine vaat edilen maddi faydalar sağlanmamış, süreçlerin doğal gereği olan fonlar bile serbest bırakılmamıştır. Kendisine adaylık statüsünün verildiği Helsinki zirvesinde, Rumların üyeliğinin Kıbrıs sorununun çözümünün şart olarak görülmeden değerlendireceği bildirilmiş, Türkiye'yle üyelik görüşmelerinin açılmasına karar verilen Brüksel zirvesinde

⁴¹ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 41.

⁴² *Ibid.*, s. 42-43.

⁴³ Christou, 'The European Union and Cyprus...', s. 13-14.

⁴⁴ Diez, 'Why the EU Can Nonetheless...', s. 4.

de başka hiçbir devletle yapılmamış şekilde görüşmelerin açık uçlu olduğu ve başarısının önceden garanti edilemeyeceği vurgulanmıştır.

AB, Türkiye'nin üyelik süreciyle ilgili olarak objektif bir strateji oluşturmamış ve Kıbrıs sorunuyla ilgili şartlarıyla ve dayatmalarıyla Türklerin gözünde tarafsız bir tutum içinde olmadığı izlenimi vermiştir.⁴⁵ Üyelik görüşmelerinin açılması kararı verildiği andan itibaren AB içinde Türkiye'nin üyeliğiyle ilgili şüpheler dile getirilmiş ve bazı güçlü üyeler, Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmeyeceğini açıkça ifade etmişlerdir. Üyelik görüşmeleri gerçekleşirken de AB içindeki Kıbrıs'la ilgili hava, aşırı derecede Türkiye karşıtı ve Türkiye aleyhinde olmuştur. Rumların ve Yunanlıların davranışlarına paralel olarak AB çevrelerinin de Kıbrıs sorununu Türkiye'nin üyelik sürecinde ona tavizler verdirerek çözme davranışı içine girmeleri, Kıbrıs'ın bütünleşmesi olasılığını daha da zayıflamaktadır. En iyi tahminle Türkiye'nin üyeliği 10-15 yıl sonra gerçekleşecekse ve Kıbrıs sorunu da bu üyelikle birlikte çözülecekse süreç çok zorlu geçeceğinden, zaman zaman üyelik olasılığı azalacağından ve Türkiye aleyhinde önemli gelişmeler olacağından Türk yetkililer Kıbrıs'ta taviz verme konusunda iyice isteksiz hale gelecekler, zaman uzadıkça Kıbrıslı Türkler de birleşmeye karşı soğuyacaklardır.⁴⁶ Bu arada AB, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerinde daha çok Rumlara ve Yunanlılara dayanarak etki sahibi olmaya çalıştığı ve Türkiye'yi ikinci plana attığında Türkiye, Kıbrıs sorununda tamamen reel politik çerçevede bir yaklaşım sergileyecek ve daha çok stratejik çıkarlarını korumakla ilgilenecektir.⁴⁷

KIBRIS'IN BÜTÜNLEŞTİRİLMESİNDE AB'İN KİMLİKLERİ VE SORUNLARI DÖNÜŞTÜRME SÜRECİNİN ROLÜ

AB, güvenliği ve istikrarını sağlama ve kendisini dünyanın diğer bölgelerinde ortaya çıkan sorunlardan ve çatışmalardan koruma konusunda oluşturduğu Komşuluk Politikasına büyük önem vermektedir. Bu politika çerçevesinde AB'nin amacı, etrafında dost ülkelerden oluşan bir istikrar ve refah tamponu yaratmaktır. Yeni üyelerin katılması ve bu üyelerin AB'yle bütünleşmesi, AB'nin güvenliğini artırmaktadır, fakat aynı zamanda onu problemlerle bölgelere yaklaştırmaktadır. Genişlemeden sonra sınır haline gelinen Doğu Avrupa'daki ve Doğu Akdeniz'deki ülkeler iyi yönetildikleri ve AB'yle yakın işbirliğine çekildikleri oranda AB kendini güvende hissedecektir. Burada AB'nin dikkat etmesi gereken, yeni bölücü ve düşmanlık yaratıcı çizgilerin ortaya çıkmasını engellemektir. Sadece kendi güvenlik ve refahını düşünüp sınırına vardığı ülkeleri dışlarsa ve onları kendisi açısından potansiyel düşmanlar ve kriz kaynakları olarak görürse sorunların yayılıp kendi bölgesine geçmesine engel olamayacaktır. Sınır komşularına problemlerini çözmelerine yardımcı olması ve siyasi ve ekonomik faydaları onlara da ulaştırması durumunda etrafında istikrar ve güven çemberi oluşturması mümkün olacaktır.⁴⁸

⁴⁵ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 2, 50.

⁴⁶ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 92.

⁴⁷ Oğuzlu, 'Prenial Conflict or Everlasting Peace...', s. 8.

⁴⁸ 'A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy', 12 Aralık 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsupload/78367.pdf>, (erişim tarihi: 13 Mart 2007).

AB, merkez bölgeden coğrafi ve siyasi açıdan görece olarak uzak olan sınır ülkelerinin üyeliği söz konusu olduğunda onların yumuşak bir geçişle kendisiyle bütünleşmesini istemekte ve bu çerçevede onların halklarının desteğini kazanmaya büyük önem vermektedir. Sınırdaki toplumların kimliklerinin dönüştürülerek tam anlamıyla Avrupa'nın parçası haline getirilmeleri ve komşularıyla sorunlarını halletmiş olarak Avrupa sınırları içine dâhil edilmeleri önemlidir. Bu çerçevede AB'nin iki eğiliminden bahsedilebilir. Bir taraftan bütünleşme çerçevesinde sınırların önemini azaltarak sınırsız bir Avrupa'ya doğru yol almaktadır. Diğer taraftan Schengen düzenlemesiyle bazı üyeler arasındaki bütünleşmeyi en üst düzeye çıkarırken aynı anda özellikle sonradan katılan kenardakileri dışlamaktadır. Bunun, Avrupa toplumları arasındaki sosyo-kültürel bağları koparma ve bölünmeye neden olma tehlikesi bulunmaktadır.⁴⁹ AB'ye üye olan devlet açısından bakıldığında AB'ye üyelik, hem onun sınırlarının güçlü bir şekilde tanınmasını sağlamakta hem de AB'nin bütünleştirici etkisi yüzünden sınırlarının önemi azalmaktadır. İkinci husus, AB'yle bütünleşmenin, devlet işlerini ve ilişkilerini ulus-ötesi hale getirmesini ifade etmektedir. Geçiş dönemleri ve deregasyonlar dahi bütünleşmenin sınırların önemini azaltan etkisini ortadan kaldıramamaktadır.⁵⁰

Kıbrıs, AB'nin komşuluk politikasının başarısı bakımından özel bir yere sahiptir ve AB'nin bütünleşmeyle toplumları dönüştürme ve sınır sorunlarını halletme bakımından önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Stratejik noktadaki Kıbrıs'ta istikrar ve barış sağlanmadan AB'nin komşuluk politikasıyla oluşturmayı düşündüğü güvenlik çemberinin tamamlanması mümkün değildir. Orta Doğu ve Doğu Akdeniz kaynaklı krizlerin yayılmasının engellenmesi bakımından Kıbrıs sorununun çözümlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Kıbrıs toplumlarının AB üyesi yapılmaları ve böylece AB'yle bütünleştirilmeleri, adayı bölen sınırların kaldırılmasına ve toplumlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesine hizmet edebilecektir. AB değerlerini benimseyen ve AB içinde olmayı hayati bir olgu olarak benimseyen, yani dönüşen Kıbrıslı toplumlar, aralarındaki sorunları çok daha farklı bir gözle değerlendirecekler ve çözümleri aynı değerleri paylaşma ve aynı üst kurumun parçası olma çerçevesinde arayacaklardır. Kıbrıs sorununa taraf olan herkesin Kıbrıs'ta ve AB ülkelerinde rahatça dolaşmaları ve çok düzeyli ve çoklu bir AB kimliğini benimsemeleri çerçevesinde hem coğrafi sınırlar önemi yitirecek hem de tarihsel anlaşmazlıklar ve düşmanlıklar anlamını kaybedecektir.⁵¹

AB'nin bir arada yaşamayı düzenleyen kurumsal yapısının (ki bu yapıyla AB, post-modern bir varlık olarak ortaya çıkmaktadır) toplumların kimliklerini ve onların tarafı olduğu sorunların niteliğini dönüştürmesi, Kıbrıs sorunu bakımından önemlidir. Burada söz konusu olan, toplumların AB üyeliğinin, onların aralarındaki sorunları otomatik bir şekilde çözmesinden çok, AB'nin kurumsal yapısının kimliklerin yeniden ifade edilmesini ve temsil edilmesini sağlaması, dolaylı olarak

⁴⁹ Boedelje et. al., *A Work Along...*, s. 26.

⁵⁰ Diez, 'Why the EU Can Nonetheless...', s. 15.

⁵¹ Thomas Diez, 'Turkey, the European Union and Security Complexes Revisited', *Mediterranean Politics*, Cilt 10, No. 2, Temmuz 2005, s. 174.

da onların aralarındaki sorunların niteliğini değiştirerek kendiliğinden çözümlenmelerinin ya da sorun olmaktan çıkmalarının yolunu açmasıdır.⁵² Örneğin, AB'nin çok perspektifli post-modern yapısı içinde ve onun bir arada yaşama düzenlemelerinin etkisi altında kimlikleri kalıcı şekilde dönüşen Kıbrıslı toplumlar, dışarıdan zorlama olmadan kendiliğinden aralarındaki sorunlara yeni bir bakış açısı geliştirecekler ve sorunlarını AB'nin değerlerine uygun şekilde çözme yoluna gideceklerdir.⁵³

Burada AB'nin yapısının istenen etkiyi doğurması büyük ölçüde ilgili aktörlerin kendilerine bağlı olsa da, bu yapı, aynı zamanda bu aktörler ve onların içinde yer aldığı sosyal bağlam üzerinde dolaylı etki doğuracaktır. Taraflar, bilinçli olmayan bir şekilde çatışmanın niteliğinin kalıcı dönüşümünün önünde engel oluşturan konumlarını terk edecekler ve böylece çatışmanın kısır döngüsü kırılacaktır.⁵⁴ AB, Kıbrıs sorunu gibi sorunların kaynağında yer alan kimliklere doğrudan karşı çıkmamakta ve onları dikkate aldığı izlenimi vermektedir, fakat aynı anda ayrı ayrı toplumlara dayanmayan ortak kimliklerin güçlenmesini destekleyerek ve çatışmanın temelindeki kimliklerin uzun vadede dönüşümünü sağlayarak aralarındaki sorunların çözümünde katalizör vazifesi görmektedir.⁵⁵

AB'nin uluslararası kimliğinin ve güvenlik kimliğinin post-modern ve post-ulusal niteliği, üye devletlerin sadece güvenlik ve askeri politikalarını uyumlaştırmayı gerektirmemekte, fakat aynı zamanda onların bütün ekonomik, sosyal, siyasi ve hukuk sistemlerinin AB'ninkilerle uyumlaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. AB'yle bütünleşmenin ve AB'ye üyeliğin öngördüğü şey, temel güvenlik konularının siyasileştirilmesi, yani güvenlik alanından çıkartılıp siyaset alanına taşınmasıdır. Böyle bir özelliğe sahip olan AB, en azından kendi alanında eski devletlerarası oyun kurallarını belli ölçüde değiştirmiş ve güç dengesi mantığını büyük oranda işlevsiz hale getirmiştir.⁵⁶ Üye olacak ülkelerden beklenen de kendilerini AB'nin istediği şekilde dönüştürerek AB'nin uluslararası kimliğine ve güvenlik kimliğine katılmaları ve bunun gereği olarak aralarındaki sınır sorunlarını barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturmalarıdır.

AB'nin çatışmaların niteliğini ve kökenlerinde yer alan kimlikleri dönüştürme potansiyeline sahip olması, Kıbrıs sorununda önemli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, AB'yle sıkı ilişkilere girmelerinin sağlanması halinde – ki Rum halkı zaten bu durumdadır - Kıbrıs'taki iki toplum, ortak bir Avrupa kimliğine sahip olacaklar, birbirlerini güvenlik ve refahlarına yöneltilmiş varoluşsal tehlike olarak görmekten vazgeçecekler ve AB'nin temel ilkelerini gelecekteki çözüm çerçevesinin referans noktaları olarak görecektirler.⁵⁷ Yine AB'nin katı ulusalcılığı yadsıyan kimliğini ve değerlerini benimseyerek Avrupalılaştıracak olan Kıbrıslı toplumlar, AB'nin kurucu normlarını benimseyecekler ve ulusal güvenlik kimliklerini ve çıkarlarını AB'nin güvenlik normlarının etrafında oluşturacaklar-

⁵² Boedelje et. al., *A Work Along...*, s. 13-14.

⁵³ Diez, 'Why the EU Can Nonetheless...', s. 2.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 14-15.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 5-6.

⁵⁶ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 5.

⁵⁷ Oğuzlu, 'Prenial Conflict or Everlasting Peace...', s. 2, Boedelje et. al., *A Work Along...*, s. 13.

dır.⁵⁸ Ayrıca 'güvenlik toplumu' niteliğine sahip AB içine dâhil olarak güvenlik konusunda ciddi bir güvenceye sahip olacaklarını bilen Kıbrıslı toplumlardan, AB'nin kurucu normlarını ve kurallarını içselleştirmeleri ve örneğin devlet içi ve devletlerarası sorunlarını görüşme, pazarlık, danışma ve hakemlik de dâhil olmak üzere barışçıl yollarla çözmeleri ve güce başvurmaktan kaçınmaları istenecektir.⁵⁹

Belirtilen olumlu gelişmelerin ortaya çıkabilmesi için Kıbrıs Türk toplumunun da AB'ye uygun bir şekilde dâhil edilmesi gerekmektedir. Rumlar için daha önce öngörülmüş olması gerektiği gibi Kıbrıs Türk halkına da AB'ye katılması aşamasında kaygısız bir şekilde AB'nin kurucu normlarını, değerlerini ve işleyen kurallarını içselleştirebilmesi için inandırıcı ciddi motivasyonlar sağlanmalıdır. Kıbrıs Türk toplumu içindeki siyasi, ekonomik, sosyal ya da kültürel çıkar grupları, üyelikten sonra AB kimliğini içselleştirmenin, kendilerinin güvenlik ve refahını güçlendireceği konusunda görüş birliğine varmalıdırlar. Eğer Kıbrıs Türk toplumunun AB'ye katılım aşaması iyi yönetilemezse ve katılım süreci, değişik grupların birbirlerini ülkeyi ve ulusal çıkarları satmakla suçlamalarına neden olarak toplum içinde parçalanma ortaya çıkartırsa bu durumda Kıbrıs içinde ve bölgede riskler ciddi şekilde artacaktır.⁶⁰ Rumların Türk tarafı dışlanarak üye yapılmış olması ve Türk tarafının bir türlü uygun bir yöntemle AB'ye dâhil edilememiş olması, bu bakımdan ciddi sıkıntılara neden olmakta ve AB'nin yukarıda belirtilen yönlerinin olumlu etki doğurmasını engellemektedir.

Kıbrıs sorununun temel taraflarından olan Türkiye ile Yunanistan'ın AB'nin dönüştürücü etkilerine muhatap olmaları da sorununun çözümüne katkı sağlayabilecektir. Buna göre, iki ülke, AB'nin katı ulusalcılığı dışlayan değerlerinden oluşan uluslararası kimliğini tedrici olarak benimseyecekler, tamamen aynı olmasa da benzer ulusal kimlikler geliştirecekler ve birbirlerini iflah olmaz düşmanlar olarak görmekten vazgeçeceklerdir. Bu çerçevede aralarındaki Kıbrıs gibi sorunlarda, birbirlerini sıfır toplamlı oyunun stratejik karşı tarafları olarak görme yerine, iki tarafın da kazançlı çıkmasının mümkün olduğu anlayışıyla sorunlara yaklaşacaklardır.⁶¹ Yine iki devlet, Avrupalı hale geldikçe Avrupa siyasal-güvenlik toplumunun gerçek üyeleri olarak görülebilmek için aralarındaki Kıbrıs sorununu barışçıl bir şekilde çözüme ihtiyacı duyacaklardır, çünkü bu topluluğa üyelik, sorunların tehdit ve güç kullanma yerine barışçıl yollarla çözümlenmesini gerektirmektedir.

Yunanistan, Avrupalılaşıma çabalarını yoğunlaştırdıkça ve AB kimliğini benimsemiş olduğu izlenimi verdikçe AB, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlarda gittikçe artan oranda Yunan görüşlerini destekleyici bir tutum benimsemiştir. Yunanistan'ın, gerçekten öyle olup olmadığı tartışması bir yana, ortaya koyduğu çabalarla Avrupalıların kendisiyle ilgili algılamasını örneğin Avrupa'da bir Balkan ülkesi yerine Balkanlarda bir Avrupa ülkesi şeklinde değiştirmiştir.⁶² Türkiye'nin de AB'nin tam üyesi olabilmesi ve karşılaştığı sorunlarda AB'nin desteğini alabilmesi

⁵⁸ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 1.

⁵⁹ Oğuzlu, 'Prenial Conflict or Everlasting Peace...', s. 2.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 3.

⁶¹ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 1.

⁶² *Ibid.*, s. 37.

için AB'nin liberal ve ulus-üstü değerlerini paylaşan bir devlet haline dönüşmesi beklenmektedir. AB'nin kendisini bir yük olarak değil de bir güvenlik fırsatı olarak görebilmesi için de Türkiye'nin AB'nin güvenlik kimliğini benimsemesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁶³ Avrupa kimliğini benimseyen bir Türkiye, aynı durumdaki Yunan ve Rum tarafıyla Kıbrıs sorununu Avrupa normları çerçevesinde çözümlmeye çalışacağı gibi Kıbrıs sorununun Avrupalılaştırılması da AB üyeliğini önemseyen Türkiye'yi aynı davranışa itebilecektir. Ancak bütün bunların olabilmesi için Avrupa kimliğini benimsemiş gözükten Yunanlıların ve Rumların da bu kimliğin gereğine uygun şekilde hareket etmeleri gerekmektedir.

AB'nin katı ulusalcılığı dışlayan yapısının ve kimlikleri dönüştürme boyutunun problemleri yönleri de bulunmaktadır. AB, artan karşılıklı siyasi ve ekonomik bağımlılığın da yardımıyla normlar ve değerler oluşturarak ve bunları sürekli el üstünde tutarak kendine ait bir güvenlik kimliği oluşturmuş ve bu kimlik çerçevesinde güç kullanmayı dışlayıp barışçıl yolları ön plana çıkarmıştır. Ancak Soğuk Savaşın sona ermesinin ve küreselleşmenin artışının doğurduğu belirsizlik karşısında AB, vatandaşlarının kapsamlı güvenliğini sağlayabilmek için yumuşak güç anlayışını sert güç unsurlarıyla güçlendirme ihtiyacı da hissetmiştir.⁶⁴ Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olan Avrupa Ortak Güvenlik ve Dış Politika mekanizmasının ise istenen düzeye getirildiğini söylemek zordur. AB üyeleri arasında jeopolitik ve stratejik konularda ve AGSP'nin kapsamı ve yönü konusunda yeterli uyum bulunmamaktadır.

AB'nin yumuşak güç-sert güç ya da ulus-üstü/aşırı ulusalcı ikileminde kesin bir tutum takınmaması Türkiye'ye yaklaşımında daha belirgindir. AB mantığına göre, üyelik yolunda kendini dönüştüren, yani Avrupalılaştıran Türkiye, Yunanistan'la sorunlarında güç kullanmaktan vazgeçecek ve katılım sürecinin hukuki bir gereği olarak Kıbrıs sorununu ve Yunanistan'la diğer sınır sorunlarını çözecektir. Ancak 1990'lı yıllarda AB, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yaklaşımından farklı olarak Türkiye'nin üyeliğini post-modern, post-ulusal çerçevede değerlendirmemiş, fakat daha çok sert politika algılaması bağlamında Türkiye'nin üyeliğinin getireceği maliyetler üzerinde yoğunlaşmıştır.⁶⁵ AB'nin gözünde 1990'ların sonuna doğru Türkiye'nin stratejik önemi azalmıştı; Türkiye, Avrupalılaştırma çerçevesinde iyi bir performans göstermiyordu ve Kıbrıs sorunu, AB'nin güvenlik kimliğinin ABD'nikinden farklı olduğunu göstermek için iyi bir fırsat sunuyordu.⁶⁶ Başka bir deyişle AB, Kıbrıs konusunda post-modern yönünü öne çıkartırken Türkiye'nin AB'ye katılımını modern çerçevede değerlendiriyordu.

KIBRIS'IN BÜTÜNLEŞTİRİLMESİNDE AB'İN KİMLİKLERİ DÖNÜŞTÜRME ARAÇLARI

AB'nin kimlik dönüştürmedeki ve sorunları çözmedeki en önemli araçlarından biri, sahip olduğu demokratik değerler ve kendi içinde oluşturduğu demokratik

⁶³ Seiju Desai, 'Turkey in the European Union: A Security Perspective – Risk or Opportunity', *Defence Studies*, Cilt 5, No. 3, Eylül 2005, s. 387.

⁶⁴ Desai, 'Turkey in the European Union...', s. 369-370.

⁶⁵ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 12-13.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 45-46.

sistemdir. Dünyanın birçok ülkesinin demokrasiyle yönetildiği ve AB'ye üye olmak isteyenlerin demokratik sistemlere sahip olduğu doğrudur. Ancak AB'nin bir bütün olarak demokrasi konusunda aşırı derecede hassas olması, anti-demokratik uygulamalar ve gelişmelere karşı tavizsiz şekilde birlikte tepki göstermesi ve demokratik yönetim konusunda sıkıntılı olanları doğru yönde yönlendirmesi onu bu konuda ayrı bir güç haline getirmektedir.

Demokratik barış teorisi, demokratik yönetimlere sahip olan devletlerin birbirleriyle savaşmadıklarını söylemektedir. AB, bunu uygulamada en açık bir şekilde ortaya koymuştur. AB çerçevesi altında oluşturulan demokratik devletler gruplaşması, üye devletlerin bulunduğu coğrafyada barışı ciddi şekilde güçlendirdiği gibi üye olmayan ülkeler bakımından da bir barış ve taşma (*spill-over*) etkisi yaratmıştır.⁶⁷ AB'ye coğrafi olarak yakın olanlar, AB'yle ilişkileri önemseyenler ve AB üyeliğini düşünenler ister istemez demokrasilerine çeki düzen verme ihtiyacı hissetmekte ve dış politikalarında barışı gözetmek durumunda kalmaktadırlar. AB'nin Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de demokrasinin ve istikrarın güçlendirilmesinde oynadığı rol, bu konuda en çarpıcı örneği oluşturmaktadır. Bu bakımdan AB'yle bütünleşmenin, demokratikleşmeyi öngören bir 'barış gücü' olduğunu söylemek mümkündür. AB üyeliği, aynı ülke içinde toplumlar arası çatışmayı ve başkalarının ülkesine askeri müdahaleyi dışlamaktadır.

Kıbrıs sorununda taraf olan Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıslı toplumlar, AB'nin bu özelliklerinin farkındadırlar ve AB'yi önemsedikleri ölçüde bu yönde davranmak durumundadırlar. Örneğin, AB perspektifini kaybetmek ya da AB üyeliğini dondurmamak istemiyorlarsa kendi ülkelerinde anti-demokratik uygulamalara kayamazlar, birbirlerine karşı güç kullanamazlar ve Kıbrıs sorununu halletmede barışçıl yollardan ayrılmazlar. Gerçekte AB üyeliği ya da AB perspektifi, Kıbrıs sorununun tarafı olan ülkelerde AB yanlısı güçlü çevrelerin oluşmasına neden olmuş ve bu çevreler AB'nin hoşuna gidecek şekilde barışçıl çözümlerin propagandasını yapmışlardır. Örneğin 2004 referandumlarında üyelik garantisi elde eden ve alınma aşamasında dışlanmaya maruz bırakılmayacaklarını düşünen Rumlar uzlaşmaz bir tutum takınırlarken, üye olmayı arzulayan Kıbrıslı Türkler, kendi liderlerine rağmen AB'nin istediği tutumu sergilemişlerdir.

AB'nin 1999 Helsinki Zirvesi'nde kendisinin de ifade ettiği gibi AB'ye katılım, Kıbrıslı toplumlara önemli faydalar getirebilecek, aralarında barış ve uzlaşmanın ortaya çıkmasının yolunu açabilecek ve Kıbrıs sorununa siyasi çözüm aranmasına katkıda bulunabilecektir.⁶⁸ Ayrıca AB, iki toplumlu devletin barışçıl ve eşit bir şekilde işleyebilmesi için gerekli siyasi ve hukuki yapıları sağlayabilecektir.⁶⁹ Gerçekten AB'nin kendisine dâhil olacak toplumları kökleşmiş demokratik sistemi içinde birbirleriyle uyuşturma potansiyeli göz ardı edilebilecek bir olgu değildir. Ancak Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun katılımlarıyla ilgili sıkıntılar, AB'nin Kıbrıs sorununu demokratik barış teorisi çerçevesinde dönüştürmesini engellemektedir.

⁶⁷ Christou, 'The European Union and Cyprus...', s. 3.

⁶⁸ Milne, 'One State of Two?...', s. 3.

⁶⁹ Christou, 'The European Union and Cyprus...', s. 3.

AB'nin kimlikleri ve sorunları dönüştürmede sahip olduğu, Kıbrıs'ın bütünleştirilmesi bakımından önem taşıyan başka araçları da bulunmaktadır. AB, kendi içerisinde çoklu temsili mümkün kılmaktadır. Bir taraftan toplumların, grupların ve etnik azınlıkların Avrupa kimliği altında bütünleştirilmeleri ve Avrupalılık duygusuna sahip olmaları gözetilirken, aynı zamanda AB üyesi ülkelerin sınırları içinde bulunan alt ulusal grupların kendi sembollerini kullanmaları ve kendi kimliklerine sarılmaları sağlanmakta, hatta teşvik edilmektedir. Ayrıca bir devleti oluşturan parça devletçikler, AB Konseyinde kendi temsilcileri tarafından temsil edilebilmektedir.⁷⁰ Devletleri AB üyesi olan farklı kimliğe sahip toplumlara kimliklerini sürdürebilmeleri için geçiş dönemleri ve deregasyonlar (istisnalar) sağlanmaktadır. Ayrıca AB, toplumların kendi ülkelerinde ve AB içinde etnik ve başka temellerde ayrımcılığa tabi tutulmasını engelleyici ve bu çerçevede yapılan mücadeleyi başarılı kılmada etkili legal araçlara ve düzenlemelere sahiptir.⁷¹ Daha çok kendi ülkesinde ikincil konumda olan ve en azından azınlık statüsüne yakın konumda bulunan toplumlar için geçerli olan bu hususların Kıbrıs Türk toplumu için de AB üyeliği halinde önemli garantiler oluşturacağı düşünülebilir. Ancak Kıbrıs Türk toplumu, baştan beri devletin eşit kurucusu olduğuna inanmakta ve iyilikmiş gibi önerilen şeylerin aslında kendisinin ikincilliğinin onaylanması anlamına geleceğini düşünmektedir. Rumların Türk toplumunu dışlayıcı tavırları da bu duyguları iyice güçlendirmektedir.

AB, çoklu kimlikler hissini güçlendirmek için çok sayıda semboller oluştururken ve kurumlar kurarken aynı zamanda toplumları bir araya getiren ortak bir Avrupalı kimliği sunmaktadır. Buradaki kimlik, diğer kimliklerle ve vatandaşlıklarla rekabet etsin, onları zayıflatsın diye değil, onlara bir ilave olsun diye düşünülmüştür.⁷² AB kurumları içinde yer alan ve bu kurumlar içinde birbirleriyle ilişkilere giren toplumlar belli bir süreç çerçevesinde kimliklerini dönüştürmektedirler. Belki başta bir direniş olmaktadır, belli çevreler toplumsal kimliklerini kaybetme korkusuyla AB kurumlarının öngördüğü değişime karşı koymaktadırlar. Ancak yeni nesil liderlerin ortaya çıkması ve etkinliklerini artırmasıyla AB'nin getirdiği normlar belli bir süre içerisinde toplumlar tarafından kabul görmektedir. Kıbrıs gibi aşırı milliyetçiliğin etkili olduğu toplumlarda bile bu değişimin eninde sonunda ortaya çıkacağı ya da çıkma ihtimalinin bulunduğu düşünülmektedir. Çünkü ulusal orijinli aktörler AB içinde aktif hale geldikçe AB'nin normları ve kuralları ulusal düzeylere yayılmakta ve oralarda da benimsenmektedir.⁷³ AB'nin ulus üstü kurumsal çerçevesi, sahip olduğu tolerans kültürü, çeşitlilik içinde birliği öngörmesi, egemenliğin kendi yapısı içerisinde aşağı ve yukarı doğru yayılmasını sağlaması* ve Topluluk Hukukunun sunduğu sosyal garantiler gibi faktörlerin hepsi bir araya geldiğinde toplumlar güvenlik ağırlıklı anlayışlarından uzaklaşıp kimliklerinin dönüşmesine izin vermektedirler. Kıbrıs örneğinde de modernizmi

⁷⁰ Diez, 'Why the EU Can Nonetheless...', s. 7.

⁷¹ *Ibid.*, s. 9, 10.

⁷² *Ibid.*, s. 8.

⁷³ *Ibid.*, s. 11-12.

* AB açısında egemenlik mutlak bir kavram değildir. AB, Kıbrıs gibi sorunların çözülmesinde engelleyici rol oynayan klasik egemenlik kavramına takılıp kalmamakta, fakat kendi yapısı içerisinde egemenliğin paylaşılması ve biriktirilmesine biraz daha ağırlık vermektedir.

ve egemenliği aşmış bir AB çatısı altında üç temel hakkın (hareket, yerleşme ve mülk edinme) uygulanmasıyla toplumlar arasındaki tarihsel kinlerin ortadan kalkacağı ve ortak kimlik altında kaynaşmanın sağlanacağı düşünülmektedir.⁷⁴

AB, bu şekilde Kıbrıslı toplumların bütünleşmesinde yapılar, garantiler ve motivasyonlar sağladığı gibi, yumuşak güç unsurlarını bilinçli bir şekilde kullanarak ve aktif davranışlar içine girerek bütünleşme sürecini hızlandırabilir. AB, Kıbrıs toplumlarını birbirinden ayıran çizgileri iyice etkisiz hale getirmek için belli ortak projeler üretebilir ve bu projeler için fonlar sağlayabilir. Örneğin uzun süredir toplumlar arasında barış, uyum ve temasın güçlendirilmesi için çaba gösteren iki toplumu da içeren gruplara ve onların iki topluma da ulaşmayı hedefleyen projelerine finansal destek sunabilir. İki toplumlu projeler AB legal çatısı altında gerçekleştirildiğinde projelerde yer alanların toplumdaki statüsü güçlenecek ve iki toplumlu projelerin oluşturulması, organize edilmesi ve gerçekleştirilmesi kolaylaşacaktır. Diğer taraftan AB'nin kendisi barış ve uyuma yönelik projeler oluşturup taraflara uygulamaları için verebilir, Kıbrıs'taki aktörlerle ve gruplarla doğrudan ilişki kurabilir, onlarla işbirliği yapabilir, onlara tavsiyelerde bulunabilir, hatta isteksiz görünenlere doğrudan siyasi baskılar uygulayabilir.⁷⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti AB üyesi yapılırken Rumlarla birlikte adanın tamamı AB üyesi sayılmış ve Kuzey Kıbrıs'tan "AB müktesebatının uygulanmadığı Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak bahsedilmiştir. Ancak bu, Türk tarafının uygun bir yöntemle AB'ye dâhil edilememiş olması gerçeğini ortadan kaldırmamakta ve AB'nin bu çerçevedeki katkılarını sınırlandırmaktadır. AB, Kıbrıs Türk toplumunun temsilcilerinin Avrupa Parlamentosuna ve diğer AB organlarına katılımını sağlayabilseydi bu taraflılığı bir derece kırabilirdi. Brüksel'de ve Kıbrıs'ta AB bağlantılı işlerde Kıbrıslı Türklerin istihdam edilmesi ve bunu kolaylaştırıcı bir etken olarak Türkçe'nin AB'nin resmi dillerinden biri olarak kabul edilmesi bu çerçevede olumlu bir adım olurdu.⁷⁶ Fakat AB, bu konularda yeterli hassasiyeti göstermediği gibi toplumların bütünleşmesine hizmet edecek projeler üretilmesinde öncülük etmemiş, yeterli fon sağlamamış ve özellikle kuzeyin ekonomik alt yapısının ve genel olarak ekonomisinin gelişmesini sağlayacak adımlar atmamıştır. AB'nin 2000-2003 döneminde gelecek için ortaklık programı çerçevesinde daha çok Lefkoşe'nin tarihsel bölümünün restorasyonu için sağladığı 14,2 milyon avro ve tampon bölgede mayın temizleme operasyonları için verdiği 5 milyon avro hem yeterli olmamış, hem de devam ettirilmemiştir. 2004 referandumları sırasında iki toplumlu projeler, Rumların kabul yönünde oy kullanmaları için verilen rüşvet olarak algılandığı için kötü bir şöhrete sahip olmuşlardır.⁷⁷ Diğer taraftan Kıbrıslı Türkler, iki topluma yönelik çalışmaları ve projeleri kendilerinin başlangıçtaki eşit konumunu unutturduğu ve Rumlar gibi ayrı devlet olma hedeflerini ortadan kaldırdığı düşüncesiyle pek olumlu karşılamamışlardır. Rumların gözünde ise iki toplumlu projeler üzerinde yoğunlaşmak, onlar açısından asıl problem olan top-

⁷⁴ *The Role of the EU in Turkish-Greek...*, s. 50-51.

⁷⁵ Diez, 'Why the EU Can Nonetheless...', s. 9-11.

⁷⁶ Diez et al., *The European Union and...*, s. 65.

⁷⁷ Sommer, *Security in Cyprus...*, s. 55, 57.

raklarının Türk ordusu tarafından ele geçirilmiş olduğu ve "halen işgal altında tutulduğu" olgusunu unutturmaktadır.⁷⁸

SONUÇ

Kıbrıs'ta her iki toplum içerisinde kendilerini öncelikle Kıbrıslı olarak tanımlayan, AB çatısı altında birleşmiş bir Kıbrıs'ta yaşamayı arzulayan, diğer toplumdaki insanlarla ilişki kuran, iki toplumlu projeler gerçekleştiren ve AB yapısı tarafından uygun şekilde desteklenmeleri halinde kimlik tanımında bir fark getirecek olan kişiler bulunmaktadır.⁷⁹ Ayrıca halkın genel olarak sorunun AB üyeliği çerçevesinde çözümüne destek vereceği, AB yanlısı olan liderlerin uzlaşmayı tercih edecekleri ve süreçten fayda sağlayacak olan iş dünyasının işbirliğini teşvik edecekleri beklenmektedir. David Mitrany'nin işlevselci teorisi çerçevesinde teknik konularda işbirliğinin siyasi ve kültürel yakınlaşmaya neden olacağı doğal olarak ümit edilen bir şeydir. Rumların üyeliğe güvenliklerinin ciddi şekilde güçlendiğini hissetmeleri gibi, Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin de AB üyesi olması ya da AB üyelik perspektiflerinin güçlenmesi halinde karşılıklı güven hissi artacak ve taraflar aralarındaki sorunları daha rahat bir ortamda ele alabileceklerdir. AB üyesi olmak için ya da AB üyesi olmanın gereği olarak Avrupalılaştan Kıbrıs sorununun tarafı olan aktörler, aralarındaki ilişkide Avrupa değerlerinin geçerli olduğunu bildiklerinden birbirlerini tehdit olarak algılamayacaklar ve sorunların çözümünde barışçıl yolları tercih edeceklerdir.

Diğer taraftan Kıbrıs sorununun taraflarının kimlik, egemenlik ve güvenlik anlayışlarında yoğunlaşmış modern özellikleri, AB'nin post-modern özellikleriyle sorunun çözümüne katkıda bulunmasını engellemektedir. Kıbrıs çatışması, iki farklı kimlik üzerine oturmaktadır ve bu farklı kimlik sahipleri sıfır toplamı oyun şeklinde bir egemenlik anlayışına sahiptirler. İki toplum içerisinde de kendi elit kesimlerinin duygularını paylaşan ve kendi toplumlarının farklı kimlikleri ve egemenlikleri üzerinde hassasiyetle duran çok sayıda insan bulunmaktadır. Bunlar, çoklu ve birbirine geçmiş kimlikler anlayışına yönelmek yerine komşularını varlıklarına tehdit olarak görmeleri sonucunu doğuran bir sosyalleşme yaşamışlardır. Örneğin çözümün önünde büyük bir engel olarak duran mülk meselesi, kişilerin haklarını elde etmeleri ve kayıplarını telafi etmeleri çerçevesinde değil, toplumların kimlik ve güvenliklerinin korunmasıyla alakalı siyasi bir çerçevede değerlendirilmektedir. Lozidou davası, kişisel mülkün geri olarak alınması olarak görülmemekle birlikte, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal ettiğinin bir sembolü olarak algılanmakta ve Kıbrıs Cumhuriyetinin bütünlüğü konusunda bir sembol olarak kullanılmaktadır.⁸⁰ Diğer taraftan Kıbrıs sorunu bakımından büyük önem taşıyan AB-Türkiye ve Yunanistan-Türkiye ilişkileri post-modern özellikler dışında büyük oranda klasik güvenlik duygularıyla çevrelenmiş bulunmaktadır. Türk tarafı olumsuz gelişmeler karşısında stratejik çıkarlara yönelmek durumunda kalmakta ve Rum ve Yunan tarafı da bundan büyük mutluluk duymaktadır.

⁷⁸ Boedelje et. al., *A Work Along...*, s. 28.

⁷⁹ Diez, 'Why the EU Can Nonetheless...', s. 13.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 12-14.

İki ayrı devlet çözümünü dışlayarak Kıbrıs sorunuyla ilgili seçenekleri daraltan AB, bütünleşme konusunda da etkili bir tutum ortaya koymamıştır. Rumlara karşı üyelik havucunu kullanarak sorunun çözümüne katkı sağlamadığı gibi uzlaşmacı davranan Kıbrıslı Türkleri katılım sürecine dâhil etmemiş ve Türkiye'nin üyelik sürecine Kıbrıs'ı dâhil ederek hem Türkiye'nin üyeliğini hem de sorunun çözümünü zora sokmuştur. AB'nin Kıbrıs sorunda daha uzlaşmacı bir tavır takınmalarını sağlamak için Türk tarafına yeterince güvenlik, kimlik ve refah garantisi verdiği ve onların çıkarlarını ve üyeliklerini önemseydiği de pek söylenemez. AB, etrafında güvenlik çemberi yaratma bakımından Kıbrıs'ta kimlikleri ve sorunları dönüştürme gücünü yeterince devreye sokamamış, Kıbrıslı toplumlara yaklaşımında denge ve tarafsızlık gözetmemiş ve post-modern yönünü öne çıkarmamış, yeterince iki toplumlu proje üretmemiş, bu tür projelere yeterince destek vermemiş ve Türkiye'nin üyeliğine sert güç değerlendirmesi çerçevesinde yaklaşarak onu Kıbrıs sorunda çıkara dayalı politikalar izlemeye itmiştir. AB'nin altı kimliklerin temsiline yönelik araçları ve kurumları da baştaki birincil konularından azınlık durumuna düşeceklerini düşünen Kıbrıs Türk toplumu için pek cazip olmamıştır.

KAYNAKÇA

- Anastasiou, Harry. 'Communication Across Conflict Lines: the Case of Ethnically Divided Cyprus', *Journal of Peace Research*, Cilt 39, No. 5, Eylül 2002, s. 581-596.
- 'A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy', 12 Aralık 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsupload/78367.pdf>, (erişim tarihi: 13 Mart 2007).
- The Role of the EU in Turkish-Greek Relations*, Ankara Paper No. 10, (Londra: Frank Cass., 2004).
- Boedeltje, Freerk J.; Roald Plug; Oliver Thomas Kramsch ve Henk von Houtum. *A Walk Along the Line of Recollection: Geopolitics of the Green Line in Cyprus*, Final Case Study for Cyprus, Nijmegen Centre for Border Research, Radboud University, Nijmegen, the Netherlands, 2006, www.exlinea.org/pub/Cyprus_Final_report2_samall.pdf, (erişim tarihi: 14 Şubat 2007).
- Christou, George. 'The European Union and Cyprus: The Power of Attraction as a Solution to the Cyprus Issue', *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No. 2, 2002, www.ecmi.de/jemie/download/Focus2_2002_christou.pdf, (erişim tarihi: 12 Şubat 2007).
- Çelik, Ayşe Betül ve Rumelili, Bahar, 'Necessary but not Sufficient: the Role of the EU in Resolving Turkey's Kurdish Question and the Greek-Turkish Conflicts', *European Foreign Affairs Review*, Cilt 11, 2006, s. 203-222.
- Desai, Seiju, 'Turkey in the European Union: A Security Perspective – Risk or Opportunity', *Defence Studies*, Cilt 5, No. 3, Eylül 2005, s. 366-393.
- Diez, Thomas. 'Why the EU can nonetheless be Good for Cyprus', *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, No. 2, 2002, www.ecmi.de/jemie/download/Focus2_2002_Diez.pdf, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007).
- Diez, Thomas. 'Turkey, the European Union and Security Complexes Revisited', *Mediterranean Politics*, Cilt 10, No. 2, Temmuz 2005, s. 167-180.
- Diez, Thomas; Pace, Michell; Rumelili, Bahar ve Jevgenia Viktorova. *The European Union and Border Conflicts: the Impact of Integration and Association*, (EUBorderConf), Final Report

(2003-2005), Project No. HPSE-CT-2002-00106, Contract No. SERD-2002-00144, Eylül 2006, www.euborderconf.bham.ac.uk, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007).

Dodd, Clement. 'Report of the House of Commons Foreign Affairs Committee on Cyprus: a Review', *The Round Table*, Cilt 95, No. 283, Ocak 2006, s. 65-78.

Mango, Andrew. 'Cyprus and the European Union: The Relevant Factors', 24-25 Mart 2000'de Dış Politika Enstitüsü tarafından düzenlenen konferansta sunulan tebliğ, http://www.mfa.gov.tr/_cyprus-and-the-european-union-_the-relevant-factors-_paper-presented-by-andrew-mango-at-the-conference-on-_new-horizons-of.en.mfa, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007).

Milne, David. 'One State or Two? Political Realism on the Cyprus Question', *The Roundtable*, Cilt 92, Ocak 2003.

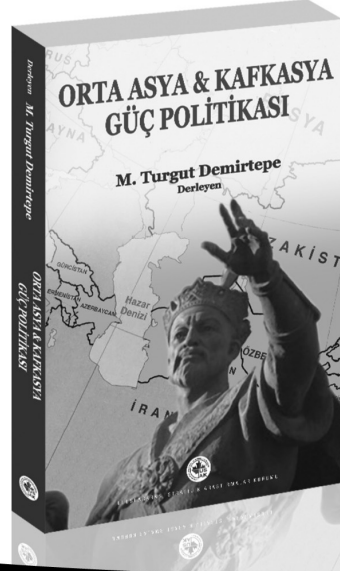
Oğuzlu, Tarık. 'Perennial Conflict or Everlasting Peace: The European Union's Involvement in Cyprus', http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume7/June-August2002/Perception_TarikOguzlu.pdf, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007).

Öniş, Ziya. 'Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era', *Turkish Studies*, Cilt 4, No. 1, 2003, <http://home.ku.edu.tr/~zonis/post.pdf>, (erişim tarihi: 14 Şubat 2007).

Sommer, Jerry. *Security in Cyprus: Threat Perceptions, Possible Compromises and the Role of the EU*, (Bonn: Bonn International Centre for Conversion, 2005), www.bicc.de/publications/papers/paper44/paper44.pdf, (erişim tarihi: 15 Şubat 2007).

ORTA ASYA&KAFKASYA GÜÇ POLİTİKASI

M. Turgut Demirtepe

Orta Asya ve Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin çözülüşü sonrası küresel politikada yaşanan değişim nedeniyle giderek önem kazanır ve uluslararası güç mücadelesinin yoğunlaştığı bir jeopolitik alan konumuna dönüşür. Bu çalışma, Orta Asya ve Kafkasya'da Sovyet sonrası süreçte yaşanan değişime koşut olarak ortaya çıkan dengeleri, bu dengelerin gerek bölgesel, gerekse yerel düzeyde etkilerini ve ulusal ölçekte yaşanan sorunların bölgedeki ilişkiler sistematığı üzerindeki olası sonuçlarını irdeleyen dokuz makaleden oluşuyor.

ULUSLARARASI STRATEJİK ARAŞTIRMALAR KURUMU
USAK, AYTEN SOKAK, NO: 21 MEBUSEVLERİ, TANDOĞAN, ANKARA
TEL: 0312 212 28 86 FAKS: 0312 212 25 84 WWW.USAK.ORG.TR